

ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP ANNE-BABALARIN ÇOCUĞU İLE İLGİLİ İNTERNETTEN YARARLANMA DURUMLARI*

*PARENT WITH HANDICAPPED CHILDREN AND USE OF INTERNET ABOUT
THEIR CHILDREN*

Erkan EFİLTİ**

Ahmet Naci ÇOKLAR***

*Geliş Tarihi: 09.01.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 08.02.2016
(Accepted)*

ÖZ: İnternet kolay erişim ve çoklu ortam desteği sayesinde, her alanda olduğu gibi özel eğitim alanında da temel bilgi kaynağı konumundadır. Engelli çocuğa sahip ailelerde, gerek iletişim gerek destek amaçlı bilgi boyutunda internetten yararlanmaktadır. Bu araştırmada engelli çocuğa sahip ailelerin internet kullanım profilleri ile engelli çocukları için interneti kullanım durumları araştırılmıştır. Bu amaçla işitme, fiziksel ve zihinsel engelli çocuğa sahip 15'er aile ile (toplam 45 anne-baba) ile görüşme yapılmıştır. Araştırma nitel yöntemle desenlenmiş, elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda odak noktası engelli çocuk olarak kabul edilmiş olup, engelli çocuğa sahip olan ailelerin internet kullanımı ile aşağıdaki bulgular elde edilmiştir. Engelli çocuğa sahip olan ailelerin yarıya yakını internetten yeterince yararlanamadığını söylemektedir. Yararlanamama nedeni olarak en çok internet okuryazarı olmama, internette sunulan bilginin karmaşıklığı ve kullanmak istememe nedenlerini ifade etmişlerdir. Engel türüne göre ailelerin internetten yararlanma konusundaki düşünceleri değişmekte olup, özellikle işitme engelli aileler fiziksel ve zihinsel engelli çocuğu olan ailelere göre daha çok interneti kullandıklarını belirtmişlerdir. İnternette yeterince yararlandığını ifade eden ailelerin en çok yararlandığı konular ise çocuğun nasıl eğitim alacağı, çocuğunun engeli ile ilgili konular, çocuğun engelini tedavi ettirme yolları ile ilgili ve çocuğun kullanması gereken cihazları arama şeklinde sıralanabilir. Bu konuda internetin iyileştirmesine yönelik ailelerin getirdiği öneriler ise ailelerin kendilerine yönelik eğitimlerin verilmesi ve bilinçlendirilmesi, internetteki bilginin daha sade ve anlaşılabilir olarak sunulması, sitelerin sade tasarlanması gibi öneriler olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, İnternet kullanımı, anne-babalar, engelli çocuklar.

ABSTRACT: Due to easy access and multimedia support, Internet has become the main source of information in the field of special education, as it in any area. Parents with handicapped children make use of Internet for both communication and gathering information for support. The present research investigates Internet using profiles of parents with handicapped children and how they use the Internet for their handicapped children. For this purpose, the researchers interviewed 15 parents with hearing-impaired children, 15 with physically handicapped children, and 15 parents with mentally retarded (a total of 45 parent). The research adopted qualitative design, and obtained data were analysed via

* Bu çalışma Uluslararası Engelsiz Bilişim 2015 Kongresinde Sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, A. K. Eğitim Fakültesi, efilti71@mynet.com

*** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, A. K. Eğitim Fakültesi, ahmetcoklar@hotmail.com

content analysis. In this context, the focal point was taken as the handicapped children, and the following findings were obtained related to Internet use of parents with handicapped children. Almost half of the parents reported that they couldn't make full use of Internet and the most frequently stated reasons by them were Internet illiteracy, complication of the information on the Internet, and they didn't want to use Internet. In terms of the type of the handicap their children have, there were some differences between the ideas of parents about Internet use, and parents of hearing impaired children used Internet more than the others. The parents who stated that they made good use of Internet also reported that they used Internet to gather information on the education of their children, handicap of their children, and treatment, and search for devices. The participating parents suggested to develop Internet use on the subject matter that, parents are educated and awareness is raised among them, the information online is presented in a simpler way, and the websites also have simpler designs.

Keywords: Special education, Internet use, parents, handicapped children.

GİRİŞ

Anne babalık rollerine hazırlık dönemi olarak değerlendirebileceğimiz gebelik döneminde çiftler, heyecan ve coşkuyla bebeklerini beklerler ve bebekleri ile ilgili hayaller kurarlar. Bu heyecan ve coşkuyla beraber hazırlık süreci başlar. Bütün bu hazırlıklar normal bir doğum içindir. Bir anne babanın temel görevi; fiziksel, psikolojik ve zihinsel yönden sağlıklı bir çocuk yetiştirmektir. Anne baba dışındaki tüm fertlerin de beklentisi aynı şekildedir (Coşkun ve Akkaş, 2009). Ancak dünyaya gelen çocuk engelli ise beklentiler değişecektir. Her aile çocukları olacağını öğrendiklerinde ve önceki süreçlerde dünyaya "Mükemmel" bir çocuk getirecekleri temelinde hayaller kurarlar. Bu süreç içerisinde problemlerle karşılaşan bir çocuğun dünyaya gelmesi fikri bile ailede kaygı yaratabilmektedir. Bu yüzden beklentiler üst düzeyde olacak şekilde hazırlık yapılır. Yetersizliği olan bir çocuğun dünyaya gelmesi ya da çocuğun daha sonraki yıllarda yetersizlikten etkilenmesiyle anne ve babanın çocuklarıyla ilgili kurdukları hayaller yıkılır (Varol,2005).

Aileye katılan çocuğun normal gelişim göstermiyor olması, ailede beklentilerin farklılaşmasına, yoğun kaygı ve strese neden olabilmektedir.

Yetersizliği olan bir çocuğa sahip aileler aynı zamanda çocuğun bakımı, eğitimi, tedavisi ve büyütülmesi gibi konularda çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedirler (Sivrikaya ve Tekinarslan, 2013). Aslında kendi sıkıntı ve sorunlarıyla yalnız kalan ve destek-dayanışma bulamayan engelli üyesi aile bireyleri içinde buldukları duruma tepkilerini; kadercilik, protesto ederek geri çekilme, mevcut toplumsal yapıya egemen olma ve onu yeniden şekillendirme girişimi ya da mevcut yapıyı değiştirmeye katkıda bulunma yani düzeltme girişimi gibi farklı biçimde ortaya koymaktadırlar (Sarı, 2009). Engelli bir çocuğun varlığı, aile üyeleri tarafından başa çıkılması gereken yeni bir sürecin başlamasına sebep

olmaktadır. Aile bu durumda farklı tutum ve davranışlar sergilemekte, problemin tanımı, nereden kaynaklandığı, çözüm için neyin gerekli olduğu, aile içi ilişkilerin tekrar nasıl düzenleneceği gibi hususlarda kaygı yaşayabilmektedir. Engelli bireyin nasıl eğitim alacağı, aile bireylerinin ölümünden sonra çocuğun geleceğinin nasıl olacağı ve ailenin sağlıklı yeni bir çocuğa sahip olup olamayacağı aile içinde tartışma konuları olmaktadır (Özsoy, Özyürek ve Eripek 1997). Engelli bir çocukla yaşamak aile üyelerini sosyal, psikolojik ve ekonomik açılarından etkileyebilen bir durumdur. Anne ve babalar aşılması zor olan bu durum karşısında stres yaşayabilmekte ve günlük hayatın gereklerini yerine getirmekte de zorlanmaktadır. Ebeveynlerin başta evlilik ve duygusal ilişkiler olmak üzere kişilerarası ilişkilerinde sorunlar görülebilmektedir. Çocuğun bakımı için gerekli olan fazla zaman, para, enerji gereksinimi ve bunların beraberinde getirdiği duygusal sıkıntılar anne ve babanın stres yaşamasına neden olmaktadır (Küçükler, 2001). Ailenin engelli çocuğa karşı görevleri normal çocuklara göre farklılık göstermektedir. Ailenin bu görevi çocuğun engelinin zamanında anlaşılmasından, topluma kazandırılmasına kadar devam etmektedir. Bu görevin yerine getirilmesinde, sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların ilki çocuğun engelinin zamanında teşhis edilememesidir. İkinci sorun ise ailenin çocuğun engeli konusunda başvuracağı kimse ve kurumları bulma ve seçmede ortaya çıkabilmektedir. Diğer bir sorun ise, engeli saptanan çocuğun eğitiminin, engel ve özelliğine uygun bir biçimde verilmemesi olabilmektedir (Arman 2009).

Çoğunlukla ilk kez bu deneyimi yaşayan aileler, destek hizmetine ihtiyaç duymakta, bu konuda farklı arayışlar içerisine girmektedir. Doktorlar, başından geçen aileler, kitaplar bu konuda başvuru kaynakları olarak sıralanabilir. Günümüzün bilgi ve iletişim kaynağı olan internette hem aranılan bilgiye hem de bu konuda deneyimi olan ailelere ulaşma açısından önemli bir konuma sahiptir. Çünkü günümüzde internet bilgiye kolay ulaşım, zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldırma gibi özellikleri sayesinde en çok kullanılan bilgi ve iletişim kaynağı konumundadır (Fırat ve Kurt, 2015; Şeker, 2005). Özel eğitimde de internet bu önemini korumaktadır (Haksız, 2014; Cavkaytar, 2008). Bu çalışmada engelli çocuğa sahip olan ailelerin internet kullanım profilleri ile durumları farklı açılarından ele alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı engelli bireye sahip olan ebeveynlerin engelli bireyi ile ilgili internetten yararlanma durumları ile genel değerlendirmelerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

- 1) Engelli çocuğu olan ailelerin genel internet kullanım profilleri nedir?
- 2) Engelli çocuğu olan aileler engelli çocuğu ile ilgili internetten yeterince yararlandıklarını düşünmekte midir?
- 3) Yeteri kadar internetten yararlandığını düşünen aileler internetten en çok hangi konularda katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir?
- 4) Engelli çocuğu olan aileler internette en çok değerli bulduğu konular nelerdir?
- 5) Yeteri kadar yararlanamadığını ifade eden ailelerin, yararlanamama nedenleri nedir?
- 6) Engelli çocuğu olan aileler engelli bireye sahip aileler için internete yönelik hangi önerileri getirmişlerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma yöntemsel açıdan nitel araştırma yöntemi ile desenlenmiş olup, nitel yöntem desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması deseni, bir olayla ilgili ayrıntıları belirlemeyi ve olayın olası nedenlerini açıklayacak tespitler yapmayı ve olayı değerlendirebilmeyi amaçlamaktadır (Gall, Borg ve Gall, 1996).

Çalışma Grubu

Araştırmaya engelli bireye sahip toplam 45 ebeveyn katılmıştır. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ile örneklem alınmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer ve bu sayede araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır. (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu kapsamda araştırmacılar tarafından fiziksel, zihinsel ve işitme engelli bireye sahip ailelere ulaşılabilmiş ve her gruptan 15 aileden veri toplanmıştır. Ailelere ait demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Ailelere Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	Zihinsel		Fiziksel		İşitme		Toplam		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Ailenin Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	0	0	2	13,3	0	0	2	4,4
	İlkokul	6	40	8	53,3	7	46,6	21	46,6
	Ortaokul	5	33,3	0	0	4	26,6	9	20
	Lise	4	26,6	2	23,3	3	20	9	20
	Üniversite	0	0	3	20	1	6,6	4	8,8
Çocuğun Eğitim Düzeyi	Okula gitmedi /gitmiyor	5	33,3	7	46,6	5	33,3	17	37,7
	Özel eğitim merkezi	2	13,3	1	6,6	0	0	3	6,6
	Okul öncesi	0	0	0	0	2	13,3	2	4,4
	İlkokul	5	33,3	4	26,6	3	20	12	26,6
	Ortaokul	3	20	1	6,6	3	20	7	15,5
	Lise	0	0	2	13,3	2	13,3	4	8,8
Katılımcı Türü	Anne	11	73,3	9	60	10	66,6	30	66,6
	Baba	4	26,6	6	40	5	33,3	15	33,3
TOPLAM		15	100	15	100	15	100	45	100

Tablo 1’de görüleceği üzere, araştırmaya katılan ailelerin eğitim düzeyi çoğunlukla ilkokul (%46,6) düzeyindedir. Bunu Ortaokul (%20) ve Lise (%20) takip etmektedir. Üniversite oranı ise sadece %8.8’dir. Buna karşın okuryazar olamayan aile oranı da %4.4’tür. Engel grupları açısından bakıldığında da ilkokul mezunu olan aileler en çok fiziksel eğitim grubunda yer alırken, okuryazar olmayan iki katılımcının da yine fiziksel engelli bireye sahip olduğu görülmektedir.

Çocuğun eğitim durumu açısından incelendiğinde araştırma konusu olan çocukların %37.7’sinin henüz okula gitmediği veya gitme yaşının gelmediği ifade edilmiştir. Buna karşın çocukların %4.4’ü okul öncesi eğitim kurumuna, %26’sı ilkokula, %15.5’i ortaokula ve %8.8’i de liseye gitmektedir. Özel eğitim (rehabilitasyon) merkezine gidenlerin oranı ise %6.6’dır. Diğer yandan araştırmaya katılan katılımcıların rolleri açısından %66,6’sı anne, %33,3’ü ise babadır. Engel türleri açısından incelendiğinde tüm engel türlerinde anne daha çok katılımcı rolünde iken, zihinsel engelli bireye sahip ailelerde anne katılım oranının (%73.3) daha yüksek olduğu söylenebilir.

Veri Toplanması ve Analizi

Engelli bireye sahip ailelerin genel internet kullanım profilleri ile engelli çocuklarına yönelik internet kullanım durumlarını belirlemek amacıyla, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Engelli Bireye Sahip Ailelerin İnternet Kullanım Durumlarını Belirleme Formu” adlı açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Açık-Uçlu Soru Formu yönteminde nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan görüşmede olduğu gibi katılımcıların sorulara yanıtlar vermesi istenmektedir. Ancak bu yanıtlar ses yerine yazı kullanılarak verilmektedir

(Creswell, 2005). Geliştirilen formda demografik bilgilere ek olarak, engelli bireylerden yeteri kadar yararlanma durumu, yararlanıldığı düşünülüyorsa hangi konulardan yararlandığı ve en değerli bulunduğu konu ile yararlanamayanların yararlanamama nedenleri ve engelli bireye sahip aileler dikkate alınarak getirdiği öneriler yer almıştır.

Demografik verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerden yüzde ve frekans kullanılırken, nitel verilerin analizinde ise içerik analizinden yararlanılmış, sunumunda yine yüzde ve frekans kullanılmıştır. İçerik analizi belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır ve metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını, belirlemeye yönelik yapılıdır (Büyüköztürk,2014). Araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği kapsamında ilk olarak anlaşılabilirliğini sağlamak için araştırma kapsamı dışında tutan ve zihinsel engelli bir bireye sahip bir anne ile ön görüşme yapılmıştır. Diğer yandan temalar iki farklı araştırmacı tarafından kodlanarak, kodların birlikteliği sağlanmıştır. Diğer yandan aileleri tanımlayacak kişisel bilgiler verilmezken, sadece anne veya baba olma durumu ile engel türü bilgisine yer verilmiştir. Sayfa sayısı sorunu nedeni ile sınırlı sayıda da olsa doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

BULGULAR

Araştırma amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular başlıklar şeklinde verilmiştir.

1. Engelli Bireye Sahip Olan Ailelerin İnternet Kullanım Durumları

Engelli bireye sahip ailelerin genel internet kullanım profilleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ailelerin internet kullanım durumları

Değişkenler		Zihinsel		Fiziksel		İşitme		Toplam	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Ortalama İnternet Kullanım Süresi (Günlük)	Kullanmıyor	2	13,3	4	26,6	2	13,3	8	17,7
	Günde 1 saatten az	2	13,3	3	20	1	6,6	6	13,3
	1- 2 saat arası	7	46,6	0	0	3	20	10	22,2
	2- 3 saat arası	1	6,6	6	40	6	40	13	28,8
	3-4 saat arası	1	6,6	2	13,3	2	13,3	5	11,1
	4 saatten fazla	2	13,3	0	0	1	6,6	3	6,6
En Çok Kullanılan Araç (*)	Akıllı Telefon	8	53,3	4	30,7	9	47,3	21	44,6
	Bilgisayar	6	40	9	69,3	10	52,7	25	53,2
	Tablet	1	6,6	0	0	0	0	1	2,1
En Çok Girilen Ortam (*)	Ev	12	80	10	90,9	11	64,7	33	76,7
	İşyeri	3	20	1	9,1	5	29,4	9	20,9
	İnternet Kafe	0	0	0	0	1	5,9	1	2,4

(*) Aileler birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

Ailelerin internet kullanım süreleri günlük kullanımları üzerinden sorulmuştur. Ailelerden %17.7'si interneti kullanmadığını belirtmiştir (Tablo 2). Ailelerin %13.3'ü ise interneti günlük yarım saatten daha az veya çok nadir kullandığını belirtmiştir. Diğer yandan interneti kullanan ailelerin oranı ise en çok günlük 1-2 saat (%22.2) ile 2-3 saat (%28.8) arasında kullanıldığı da görülmektedir. Bunun yanı sıra 3-4 saat (%11.1) ve 4 saatten daha fazla (%6.6) kullanan aileler de bulunmaktadır. Engel türlerine göre bakıldığında ise zihin engelli bireye sahip ailelerin en çok 1-2 saat arasında, fiziksel ve işitme engelli bireye sahip ailelerin ise 2-3 saat arasında kullandıkları söylenebilir.

Tablo 2 incelendiğinde internete giriş için en çok bilgisayarın (%53.2) tercih edildiği söylenebilirken, akıllı telefonların da önemli bir orana (%44.6) sahip olduğu da görülebilir. Bu açıdan akıllı telefonların özel eğitime muhtaç aileler için önemli bir internet erişim aracı olduğu da söylenebilir. Tablet ise tüm aile bireyleri içerisinde sadece 2 aile (%2.1) tarafından kullanılmaktadır. Bu açıdan Tablet gibi yeni teknolojilerin tercih edilmemesi de önemli bir bulgudur. Ayrıca internete en çok girilen ortam olarak ev (%76.7) işaret edilirken, %20.9 ile işyeri de ikinci sırada yer almaktadır. Topluma açık olan internet kafeler ise tercih edilen bir ortam olarak görülmemektedir.

2. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Çocuğu ile İlgili İnternette Yararlanmaya Yönelik Görüşleri

Engelli çocuğu olan ailelere internette yeterince yararlanıp yararlanamadıkları sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular engel türlerine göre analiz edilerek Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Ailelerin İnternette Yeterince Yararlanıp Yararlanamadıklarına Yönelik Görüşleri

İnternette Yeterince Yararlanma Durumu	Zihinsel		Fiziksel		İşitme		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Evet	7	46,6	8	53,3	10	66,6	25	55,5
Hayır	8	53,3	7	46,6	5	33,3	20	44,4
Toplam	15	100	15	100	15	100	45	100

Ailelerin yarıya yakının internetten yeterince yararlanamadığını düşündükleri söylenebilir (Tablo 3). Özellikle bilgi kaynağı konumundaki internetten yararlanamadıklarını düşünmeleri manidardır ve internet okuryazarlıkları ile açıklanabilir. Engel türlerine göre incelendiğinde de işitme engelli bireye sahip ailelerin zihinsel ve fiziksel engelli bireye sahip ailelere oranla internetten daha çok yararlandıklarını düşündükleri görülmüştür.

3. İnternette Yeterince Yararlandığını Düşünen Ailelerin İnternette Yararlandığı Konular

Engelli bireye sahip ailelerden internetten yeterince yararlanabildiğini söyleyenlere, interneti çocuğu ile ilgili hangi konularda kullandığı sorusu yöneltilmiş ve Tablo 4'te analiz sonuçları görülen veriler elde edilmiştir.

Tablo 4. İnternette Yeterince Yararlandığını Söyleyen Ailelerin İnternette Yararlandığı Konular

Yararlanılan Konular	Zihinsel		Fiziksel		İşitme		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Çocuğun eğitimi	6	33,3	2	9,5	9	39,1	17	27,4
Engeli ile ilgili konular	6	33,3	6	28,5	2	8,6	14	22,5
Tedavi yolları ve cihaz arama	0	0	6	28,5	6	26,0	12	19,3
Aile ve okulda yapılacakları araştırma	2	11,1	2	9,5	0	0	4	6,4
Çocuğu eğlendirme / oyun	2	11,1	0	0	1	4,3	3	4,8
Hastalık gelişiminin izlenmesi	0	0	2	9,5	1	4,3	3	4,8
Bakım ve konuşma becerilerini araştırma	0	0	1	4,7	2	8,6	3	4,8
Diğer engelli bireylerle iletişim	1	5,5	1	4,7	0	0	2	3,2
Çocuğun gelişimini sağlama	1	5,5	0	0	0	0	1	1,6
Doktor arama	0	0	1	4,7	0	0	1	1,6
Meslek arama	0	0	0	0	1	4,3	1	1,6
Uygun okul arama	0	0	0	0	1	4,3	1	1,6
TOPLAM	18	100	21	100	23	100	62	100

Ailelerin internetten yararlandığı konular Tablo 4'te sıralı olarak verilmiştir. Buna göre ilk sırayı çocuğun eğitimi (%27.4) almaktadır. Bunu sırası ile engeli ile ilgili konular (%22.5), tedavi yolları ve cihaz arama (%19.3) takip etmektedir. Diğer maddeler ise daha düşük orana sahip olmakla birlikte aile ve okulda yapılacakları araştırma (%6.4), çocuğu eğlendirme ve oyun oynama (%4.8), hastalık gelişimini izleme (%4.8), bakım ve konuşma becerisi araştırma (%3.2), diğer engelli bireylerle iletişim (%3.2) ve her biri %1.6 orana sahip olan çocuğun gelişimini sağlama, doktor arama, meslek arama ve uygun okul arama şeklinde sıralanabilir. Buna karşın Tablo 4 incelendiğinde engel türüne göre yararlanan konular dağılımının değiştiği de görülebilir. Örneğin işitme engelli bireye sahip aileler için çocuğun eğitimi ilk sırada yer alan yararlanan konu olurken, fiziksel engelli bireye sahip aileler için tedavi yolları ile cihaz arama ve engeli ile ilgili konuları arama ilk sırada yer almıştır. Zihin engelli bireye sahip aileler içinse ilk sırayı çocuğun eğitimi ile birlikte çocuğun engeli ile ilgili konular ilk sırayı almıştır.

Aşağıda bu konuda örnekler içeren aile ifadeleri verilmiştir. İfadenin yanında anne-baba rol türü ile birlikte çocuğun engel türü de yer almaktadır.

“En çok çocuğun eğitimi konusunda yararlanıyorum” (Anne, işitme engelli)

“Hiç bilmediğim konularda bilgi var.” (Anne, zihinsel engelli)

“ameliyatı ile ilgili genel bilgiler arıyorum. Hangi doktor iyi, ne yapılabilir”
(Baba, fiziksel engelli)

4. İnternette Yeterince Yararlandığını Düşünen Ailelerin İnternette En Çok Değerli Bulduğu Konular

Engelli bireye sahip ailelerden interneti kullandığını söyleyenlere, çocukları ile ilgili internette en değerli buldukları konular sorulmuştur. Bu kapsamda verdikleri yanıtları analiz edilmiş, sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Ailelerin Engelli Çocukları İle İlgili İnternette En Çok Değerli Bulduğu Konular

En Değerli Bulunan Konu	Zihinsel		Fiziksel		İşitme		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Hastalık bilgisi ve tedavi yöntemleri	0	0	4	40	5	35,7	9	28,1
Bakımı ve gelecekteki durumu	1	12,5	4	40	3	21,4	8	25
Eğitimi	3	37,5	1	10	3	21,4	7	21,8
Başarı öyküleri	1	12,5	0	0	2	14,3	3	9,3
Üniversiteye gidebileceğini öğrenme	1	12,5	0	0	0	0	1	3,1
Aileler arası iletişim ve dayanışma	1	12,5	0	0	0	0	1	3,1
Teşhis dönemindeki bilgiler	1	12,5	0	0	0	0	1	3,1
Hastalığın toplumdaki yeri	0	0	1	10	0	0	1	3,1
Kolay ulaşılabilen bilgi	0	0	0	0	1	7,1	1	3,1
TOPLAM	8	100	10	100	14	100	32	100

Tablo 5'ten görüleceği üzere ailelerin önemli bir kısmı internette değerli olan bilgi konusunda görüş bildirmemiştir. Zihin engelli bireye sahip 15 katılımcıdan 8'i, fiziksel engelli bireye sahip katılımcıdan 10'u, işitme engelli bireye sahip 15

katılımcıdan ise 14'ü görüş bildirmiştir. Bu açıdan işitme engelli bireye sahip ailelerin daha çok internetteki bilgiyi değerli buldukları söylenebilir.

En çok değerli görülen internet ortamındaki bilgi ise hastalık bilgisi ve tedavi yöntemleri olup %28.1'lik bir orana sahiptir. Bunu sırası ile bakımı ve gelecekteki durumu (%25), eğitimi (%21.8), başarı öyküleri (%9.3) takip etmiştir. Birer katılımcı tarafından ifade edilen, her biri %3.1 orana sahip olan ve internette değerli bulunan diğer konular ise üniversiteye gidebileceğini öğrenme, aileler arası iletişim ve dayanışma, teşhis dönemindeki bilgiler, hastalığın toplumdaki yeri ve kolay ulaşılabilen bilgi şeklinde sıralanabilir.

Aşağıda bu konuda örnek aile ifadeleri verilmiştir. Bu konuda aileler genellikle kısa cevap vermişlerdir.

“Tedavi yöntemleri ” (Baba, işitme engelli)

“Benim durumumdaki ailelerin başarı öyküsü” (Anne, zihinsel engelli)

“Çocuğumun eğitimi” (Anne, fiziksel engelli)

5. İnternette Yeterince Yararlanamayan Ailelerin Yararlanamama Nedenleri

Engelli bireye sahip ailelerden internette yeterince yararlanamadığını söyleyenlere, yararlanamama nedeni yönünde soru yöneltilmiş, elde edilen analiz sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Bu soruya yararlandığını belirten 25 katılımcı yanıt vermezken, 20 katılımcı cevap vermiştir. Bazı katılımcılar ise birden fazla cevap vermiştir.

Tablo 6. İnternette Yeterince Yararlanamayan Ailelerin İnternette Yararlanamama Nedenleri

Yararlanamama nedeni	Zihinsel		Fiziksel		İşitme		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
İnternet okuryazarı olmama	4	30,7	4	57,1	1	16,6	9	34,6
Sunulan bilginin karmaşıklığı	3	23,0	1	14,2	3	50	7	26,9
Sevmeme ve kullanmak istememe	3	23,0	0	0	1	16,6	4	15,3
Yeterince bilgi veren site olmayışı	0	0	2	28,5	0	0	2	7,6
Okuryazar olmama	2	15,3	0	0	0	0	2	7,6
Reklamın çok olması	1	7,6	0	0	0	0	1	3,8
Aradıklarını bulamama	0	0	0	0	1	16,6	1	3,8
TOPLAM	13	100	7	100	6	100	26	100

Tablo 6'da görüleceği üzere, internette engelli çocuğu ile ilgili yeterince yararlanamadığını söyleyen ailelerin en önemli yararlanamama nedeni internet okuryazarı olmamalarıdır (%34.6). Bunu sırası ile internette sunulan bilginin karmaşıklığı (%26.9), sevmeme ve kullanmak istememe (%15.3) , yeterince bilgi veren site olmayışı (%7.6) ile okur yazar olmama (%7.6) takip etmiştir. %3.8 ile

sitelerde reklâmın çok olması ve aradıklarını bulamam ifade edilen diğer yararlanamama nedenleri olmuştur.

Yararlanamadığını belirten ailelerin verdiği yanıtlara örnekler ise aşağıda yer almaktadır.

“benim okuma yazmam bile yok ki ” (Anne, zihinsel engelli)

“internet kullanmayı bilmiyorum” (Anne, fiziksel engelli)

“bilgiler çok karışık.” (Baba, işitme engelli)

6. Engelli Bireye Sahip Ailelerin Engelli Bireye Sahip Aileler Uygun İnternete Yönelik Getirdiği Öneriler

Engelli bireye sahip ailelerin geçmiş deneyimlerinden yola çıkılarak, engelli bireye sahip aileler için nasıl bir internet ortamı önerisi getirebilecekleri sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlar analiz edilmiş, sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Ailelerin Engelli Bireye Sahip Aileler İçin İnternete Yönelik Getirdiği Öneriler

Getirilen Öneriler	Zihinsel		Fiziksel		İşitme		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ailelerin bilinçlendirilmesi ve eğitimi	2	14,2	5	31,2	5	26,3	12	24,4
İnternetteki bilginin düzenli hale getirilmesi	2	14,2	3	18,7	6	31,5	11	22,4
Site tasarımında sadelik	3	21,4	0	0	5	26,3	8	16,3
Ailelere psikolojik destek (uzman desteği) sunmak	1	7,1	2	12,5	1	5,2	4	8,1
Derinlemesine bilgi içeren içerik zenginliği sağlamak	1	7,14	3	18,	0	0	4	8,1
Kolay bilgiye erişim fırsatları	1	7,1	1	6,2	1	5,2	3	6,1
Aileler arası sosyal iletişimin sağlanması	1	7,1	1	6,2	1	5,2	3	6,1
Ailelerin e-posta ile bilgilendirilmesi	1	7,1	0	0	0	0	1	2,0
Yazı yerine videoya dayalı zengin içerik sunma	1	7,1	0	0	0	0	1	2,0
Sosyal ağların bu konuda etkin kullanımı	1	7,1	0	0	0	0	1	2,0
Hastalık grubuna uygun farklı siteler yapmak	0	0	1	6,2	0	0	1	2,0
TOPLAM	14	100	16	100	19	100	49	100

Ailelerin engelli bireye sahip aileleri dikkate aldıklarında en çok ifade ettikleri öneri ailelerin bilinçlendirilmesi olmuştur (%24.4). Bunun haricinde genellikle internetteki bilgi (%22.4) ile site tasarımının düzenlenmesine (%16.3)

yönelik öneriler de ilk sıralarda yer almaktadır. Ailelere psikolojik destek hizmetinin sunulması (%8.1), derinlemesine bilgi içeren yani yüzeysel bilgiden daha öteye geçen bilgi paylaşımı (%8.1), bilgiye kolay erişim fırsatı sunma (%6.1), aileler arası iletişim olanağı sunma (%6.1) ifade edilen diğer önerilerken, daha az orana sahip olmasına karşın engelli bireye sahip ailelerin e-posta yolu ile bilgilendirilmesi (%2.0), yazı yerine videoya dayalı zengin içerik sunma (%2.0), sosyal ağların kullanımı (%2.0) ve hastalık grubuna göre farklı sitelerin tasarımı (%2.0) önerilen diğer öneriler olmuştur.

Ayrıca engel türlerine göre önerilerin önceliği de değişmektedir. Örneğin zihinsel engelli bireye sahip aileler için site tasarımında sadelik ilk sırada (%21.4) yer alırken, fiziksel engelli bireye sahip aileler için ailelerin bilinçlendirilmesi ve eğitimi (%31.2) ilk sıradadır ve işitme engelli eğitime sahip aileler için ilk sırayı ise internetteki bilginin düzenli hale getirilmesi (%31.5) yer almaktadır.

Aşağıda örnek aile görüşlerine yer verilmiştir;

“Sitelerin daha basit olması gerekir. Alakasız yerler açılıyor ” (Baba, zihinsel engelli)

“bizler genellikle ilk deneyimi yaşayan insanlarız. İnternet önemli bir kaynak ve bizim internet kullanımı konusunda bilgilendirilmemiz lazım” (Anne, fiziksel engelli)

“İnternette aileler genellikle birbirini buluyor. Daha bilinçli destek sunulabilir. Bu işin uzmanları da katılabilir mesela” (Baba, işitme engelli)

SONUÇ ve TARTIŞMA

Günümüzde internet yaşamın her alanında önemli bir iletişim ve bilgi kaynağı konumundadır. Bu yönü ile toplumun tüm farklı kesimlerinde ve alanlarında kullanılabilir durumdadır. Bu alanlardan biri de özel eğitim alanıdır (Haksız, 2014; Cavkaytar, 2008). Ancak özel eğitim denilince ilk akla gelen kişiler birey olmasına karşın, engelli bireye sahip aileler de özel eğitim kapsamında internetten yararlanan bireyler olarak önemli konumdadır (Alper ve Raharınirina, 2006). Bu açıdan özellikle bilgi kaynağı, iletişim aracı ve psikolojik destek hizmeti boyutu ile de internet aileler için önemli bir ortam ve araç olarak düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında ailelerin internet kullanım profilleri ile engelli çocuklarına yönelik interneti kullanım durumları farklı değişkenler açısından incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Ailelerin internet kullanımları farklılaşmakla birlikte, önemli bir bölümü günde 1-2 ile 2-3 saat arasındadır. Ancak internet kullanmayan aileler de bulunmaktadır. Ailelerde okur-yazar olmama durumuna ek olarak, eğitim durumunun ilkökul düzeyinde yoğunlaşması, internet kullanımını etkilemiş

olabilir. TÜİK (2014) hane halkı kullanım verileri de internet kullanımı ile eğitim durumu arasında ilişki olduğu görülmektedir. En çok kullanılan internete erişim aracı bilgisayar ile akıllı telefon olurken, ortam anlamında en çok tercih edilen yerler ev ve işyeri olmuştur. Yine TÜİK (2014) verileri benzer sonuçları işaret etmesi açısından önemlidir. Engel türü açısından internet kullanım sıklığının farklılaşması da elde edilen önemli diğer bulgulardır. Cavkaytar (2008) özel eğitim türüne göre ihtiyaçların farklılaşabileceğini belirtmektedir. Bu açıdan ihtiyaçlardaki farklılık ve derinlik ailelerin internet kullanım sıklığını etkilemiş olabilir.

Ailelerin internetten yeterince yararlanma konusundaki görüşleri farklılaşmaktadır. Ailelerin yarıya yakını internetten yeterince yararlanmadığını ifade etmiştir. Engel türlerine göre işitme engelli bireye sahip ailelerin daha çok yararlandığı söylenebilir. Aileler devamında yöneltilen soruda yararlanamama nedenleri olarak internet okuryazarı olmama, internette sunulan bilginin karmaşıklığı, sevmeme ve kullanmak istememe, yeterince bilgi veren site olmayışı, okul yazar olmama, reklamların çokluğu ve aradıklarını bulamama nedenlerini işaret etmiştir. Ailelerin teknik nedenleri çoğunlukla işaret ettikleri söylenebilir.

Ailelerin engelli çocuğu ile ilgili en çok yararlandığı konular ise çocuğun eğitimi, engeli ile ilgili konular, tedavi yolları ve cihaz arama, aile ve okulda yapacaklarını araştırma, çocuğu eğlendirme ve oyun, hastalık gelişiminin takibi, bakım ve konuşma becerilerinin araştırılması, diğer bireylerle iletişim, çocuğun gelişimine katkı sağlama ve çocuk için doktor, meslek ve uygun okul arama şeklinde ifade etmişlerdir. Burgstahler (2003) özel eğitime yönelik bireyleri konu aldığı çalışmasında bu bilgilerin çoğunu özel eğitimli bireylerin toplumsal konumu için öncelik olarak göstermektedir.

Aileler yararlandıkları kaynaklar içinde en değerli buldukları konular çinse hastalığın bilgisi ve tedavisi, bakımı ve gelecekteki durumu, eğitimi, başarı öyküleri, üniversite öğrencisi olabileceğini öğrenme, aileler arası diyalog kurabilme, ilk teşhis dönemindeki bilgiler, toplumda hastalığın yeri ve bilgiye kolay ulaşabilinmesi olarak ifade etmiştir. Aileler gerek insani, gerek ebeveyn, gerek sosyal yönleri gereği çocuğunun iyileşmesi, eğitimi, toplumsal dayanışma gibi yönlerini internet için önemli boyutlar olarak görmüştür.

Aileler internet konusunda kendisi gibi engelli bireye sahip aileler için ailelerin eğitimi ve bilinçlendirilmesini, internetteki bilginin daha sade sunulmasını, sitelerin sade bir tasarımda yapılmasını, daha derinlemesine, kolay erişilebilen ve çoklu ortam özellikleri içeren bilginin verilmesini, internette kendilerine yönelik aileler arası iletişim içermesini, uzman desteği sunulmasını, sosyal ağların kullanılmasını ve eposta ile bilgilendirilmeyi önerdikleri de görülmüştür.

Araştırma kapsamında görme engelli ve üstün yetenekli bireylere sahip ailelerden veri toplanamamış ve bir sınırlılık olarak kalmıştır. Diğer bireylerden de veri toplanarak araştırmaya derinlik ve zenginlik katılabilir. Ayrıca belirtilen öneriler doğrultusunda ve tüm engel türlerini kapsayacak şekilde internette ailelere yönelik tasarımlar, engel türüne göre ailelerin bilgiye erişimini kolaylaştıracak arama motorları gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Alper, S. & Raharinirina, S. (2006). Assistive technology for individuals with disabilities: A review and synthesis of the literature. *Journal of Special Education Technology*, 21(2), 47-82.

Arman, N. (2009). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik ve kaygı düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

Burgstahler, S. (2003). The role of technology in preparing youth with disabilities for postsecondary education and employment. *Journal of Special Education Technology*, 18, 7-19.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Cavkaytar, A. (2008). *Children in need of Special Education and Special Education*. Ankara.

Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 214-216.

Creswell, J. W. (2005). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (2nd ed.). N.J.: Pearson Merrill Prentice Hall.

Fırat, M. ve Kurt, A. A. (2015). Development and application of internet information pollution scale / İnternet'te bilgi kirliliği ölçeğinin geliştirilmesi ve uygulanması. *Journal of Theory and Practice in Education*, 11(1), 89-103.

Gall, M. D., Borg, W. R. Ve Gall, J. P. (1996). *Educational research an introduction* (6.baskı). USA: Longman Publisher.

Haksız, M. (2014). Investigation of tablet computer use in special education teachers' courses. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 4th World Conference on Learning Teaching and Educational Leadership (WCLTA-2013), 141, 1392-1399.

Küçüker, S. (2001). Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 1-11

Özsoy, Y. Özyürek, M. Eripek, S. (1997) *Özel Eğitime Giriş*, Karatepe Yayınları, Ankara.

Sarı, H.(2009), *Ağır ve çok engelli öğrencilerin etkili kaynaştırılması için stratejiler*, Özel Eğitime Giriş. Ed. Ayşegül Ataman. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 309 -323

Sivrikaya, T., Çifçi-Tekinarslan, İ. (2013). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek ve Aile Yüğü, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, *Özel Eğitim Dergisi*, 14(2) 17-29.

Şeker, T., B. (2005). Bilgi Teknolojilerindeki Gelişmeler Çerçevesinde Bilgiye Erişimin Yeni Boyutları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13.

TÜİK, (2014). Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. 03 Ağustos 2015 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 adresinden alınmıştır.

Varol, N. (2005). *Aile Eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.